

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

ภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นภูมิปัญญาพื้นฐานของชีวิตและสังคม เป็นภูมิปัญญาที่แพร่หลาย รับใช้ชีวิตและสังคมมาเป็นระยะเวลายาวนาน เป็นภูมิปัญญาที่มีส่วนสำคัญต่อการสร้างสรรค์ ชีวิตและสังคม ทั้งยังเป็นค้ำคูณของภูมิปัญญาของสังคมและประเทศชาติด้วย

เนื่องจากภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นภูมิปัญญาพื้นฐานของสังคม การศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้าน นอกจากจะช่วยให้เข้าใจภูมิปัญญาพื้นฐาน เข้าใจชาวบ้านซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของสังคมแล้ว ยังทำให้เข้าใจภูมิปัญญาของชาติได้ถูกต้องและลึกซึ้งยิ่งขึ้น ทั้งยังสามารถอนุรักษ์ สืบสานภูมิปัญญานั้น ให้คงอยู่เป็นภูมิปัญญาของชุมชนของชาติ สามารถรับใช้ชีวิตและสังคม สืบไป

การศึกษาภูมิปัญญาของชุมชนใดอาจศึกษาได้จากวรรณกรรมของชุมชนนั้น เพราะ การสร้างสรรค์วรรณกรรมนอกจากจะต้องใช้ภูมิปัญญาแล้ว วรรณกรรมยังเป็นสิ่งบันทึกภูมิปัญญาของชุมชนนั้นด้วย

ชุมชนลุ่มทะเลสาบสงขลาเป็นชุมชนที่มีประวัติความเป็นมายาวนาน เป็นชุมชนที่สามารถสร้างสรรค์ภูมิปัญญาพื้นบ้านขึ้นรับใช้ชีวิตหลายสาขา ทั้งคติความเชื่อ ภาษา ศาสนา ขนบประเพณี คนตรี การละเล่นพื้นบ้านและวรรณกรรม

หากพิจารณาเฉพาะด้านการสร้างสรรค์วรรณกรรม ก็สรุปได้ว่าชาวบ้านแถบลุ่มทะเลสาบสงขลา ได้สร้างสรรค์วรรณกรรม โดยเฉพาะวรรณกรรมหนังตะลุงซึ่งเป็นวรรณกรรมที่เด่นยิ่งของภาคใต้ ไว้เป็นจำนวนมาก ตั้งแต่อดีตสืบเนื่องมาตลอด

ปัจจุบันชาวบ้านแถบลุ่มทะเลสาบสงขลาได้สร้างสรรค์วรรณกรรมหนังตะลุงไว้เป็นจำนวนมาก การสร้างสรรค์วรรณกรรมดังกล่าวต้องอาศัยความรู้หรือภูมิปัญญาหลายระดับ หลายด้าน ซึ่งภูมิปัญญาเหล่านั้นย่อมปรากฏอยู่ในวรรณกรรมหนังตะลุงทั้งสิ้น

วรรณกรรมหนังสือของชาวบ้านแถบลุ่มทะเลสาบสงขลา จึงเป็นแหล่งบันทึกภูมิปัญญาแหล่งสำคัญของชาวบ้านแถบนี้

แม้ชาวบ้านแถบลุ่มทะเลสาบสงขลาได้ใช้ภูมิปัญญาสร้างสรรค์วรรณกรรมหนังสือซึ่งช่วยพัฒนาชีวิตและสังคมไว้เป็นจำนวนมาก และภูมิปัญญาดังกล่าวเป็นภูมิปัญญาที่มีคุณค่าควรแก่การสืบสานเป็นอย่างยิ่งก็ตาม แต่ยังไม่มีการรวบรวมและศึกษาภูมิปัญญาดังกล่าวที่เป็นระบบ จึงไม่สามารถจะสืบสานภูมิปัญญาอันมีคุณค่าเหล่านั้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้ภูมิปัญญานั้นจะจก ขาดตอน สูญหาย หรือไม่แพร่หลายเท่าที่ควรจะเป็น ซึ่งเป็นสิ่งที่น่าเสียดายอย่างยิ่ง

ผู้วิจัยสนใจภูมิปัญญาชาวบ้าน สนใจวรรณกรรมหนังสือ โดยเฉพาะวรรณกรรมหนังสือแถบลุ่มทะเลสาบสงขลา จึงสนใจรวบรวมและศึกษาวิจัยภูมิปัญญาชาวบ้าน แถบลุ่มทะเลสาบสงขลาที่ปรากฏในวรรณกรรมหนังสือ เพื่อให้รู้จักเข้าใจและสามารถสืบสานภูมิปัญญาอันมีคุณค่านั้นสืบไป

ความมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่อรวบรวมประวัติผู้แต่งวรรณกรรมหนังสือแถบลุ่มทะเลสาบสงขลา
2. เพื่อรวบรวมวรรณกรรมหนังสือแถบลุ่มทะเลสาบสงขลา
3. เพื่อวิเคราะห์ภูมิปัญญาชาวบ้านที่ปรากฏในวรรณกรรมหนังสือแถบลุ่มทะเลสาบ

สงขลา

ความสำคัญของการวิจัย

1. ทำให้ได้รวบรวมประวัติผู้แต่งวรรณกรรมหนังสือแถบลุ่มทะเลสาบสงขลาไว้เป็นระบบ เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาประวัติและผลงานของปราชญ์ชาวบ้าน วัฒนธรรมพื้นบ้าน และคติชนวิทยา

2. ทำให้ได้รวบรวมวรรณกรรมหนังสือแถบลุ่มทะเลสาบสงขลา ซึ่งเป็นทรัพยากรวัฒนธรรมสำคัญไว้เป็นระบบ เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวัฒนธรรมพื้นบ้าน และคติชนวิทยา

3. ทำให้ทราบภูมิปัญญาชาวบ้านแถบลุ่มทะเลสาบสงขลา สามารถอนุรักษ์สืบสานภูมิปัญญานั้น อันจะเป็นประโยชน์ต่อการเรียนการสอน วิชาวรรณกรรมพื้นบ้าน วิชาคติชนวิทยา และการพัฒนาชีวิตและสังคม

4. เป็นประโยชน์ต่อการละเล่นพื้นบ้าน โดยเฉพาะหนังตะลุงซึ่งเป็นการละเล่นพื้นบ้านที่สำคัญและแพร่หลายยิ่งของภาคใต้
5. ทำให้ชุมชนเห็นความสำคัญเห็นคุณค่าของภูมิปัญญาชาวบ้าน วรรณกรรมพื้นบ้าน และศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน เกิดความคิดที่จะอนุรักษ์สืบสานสืบไป

คำนิยามศัพท์เฉพาะ

1. ภูมิปัญญา หมายถึง ความรู้ ความคิด ความรู้จักเข้าใจ ความสามารถจัดกระทำ จัดการ ความสามารถสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ อันจะเป็นประโยชน์ต่อชีวิตและสังคม
2. ชาวบ้านแถบลุ่มทะเลสาบสงขลา หมายถึง ผู้ที่เกิดและเจริญเติบโตในบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา คือ อำเภอควนขนุน อำเภอเขาชัยสน จังหวัดพัทลุง อำเภอหาดใหญ่ ถึงอำเภอคลองหอยโข่ง อำเภอเมืองสงขลา ถึงอำเภอกระแสสินธุ์ อำเภอรัตนภูมิ อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา และอำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช สามารถซึมซับรับรู้วัฒนธรรมพื้นบ้าน แถบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา และสามารถแต่งวรรณกรรมหนังตะลุงหรือแสดงหนังตะลุงได้
3. วรรณกรรมหนังตะลุง หมายถึง วรรณกรรมหนังตะลุงแถบลุ่มทะเลสาบสงขลา ได้แก่ กบฏหนังตะลุงหรือเรื่องหนังตะลุงที่เป็นผลงานของชาวบ้านแถบลุ่มทะเลสาบสงขลา ซึ่งผู้วิจัยได้มาจากเอกสารและแถบบันทึกเสียง

ข้อตกลงเบื้องต้น

1. การวิจัยครั้งนี้จะวิเคราะห์ภูมิปัญญาชาวบ้าน แถบลุ่มทะเลสาบสงขลาที่ปรากฏในวรรณกรรมหนังตะลุงจากวรรณกรรมหนังตะลุงเท่าที่ผู้วิจัย สามารถจะรวบรวมได้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2528 จนถึงปี พ.ศ. 2538 จำนวน 96 เรื่องเท่านั้น
2. ข้อมูลที่เสนอจะพยายามให้หลากหลายและมีคุณภาพ สามารถเป็นตัวแทนภูมิปัญญาชาวบ้านแถบลุ่มทะเลสาบสงขลาได้ และในขณะเดียวกันสามารถจะเป็นตัวอย่างภูมิปัญญาในด้านนั้น ๆ ได้ ในกรณีที่ข้อมูลมีเนื้อหาอย่างเดียวกัน จะเลือกเสนอข้อมูลที่มีคุณภาพ คือ ไพเราะเหมาะสมก่อน ข้อมูลที่เสนอ จึงอาจจะซ้ำ คือ อาจจะเป็นซ้ำข้อมูลจากวรรณกรรมเรื่องเดียวกันหรือเป็นผลงานของคนเดียวกัน

3. การวิจัยครั้งนี้จะเป็นการวิจัย เพื่อสรุปภาพรวมมากกว่าจะวิจัยเจาะลึกในแต่ละประเด็น

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านข้อมูล

1.1 ประวัติชาวบ้านผู้แต่งวรรณกรรมหนึ่งตะลุงแถบลุ่มทะเลสาบสงขลา จำนวน 12 คน คือ 1. หนึ่งกั้น ทองหล่อ 2. หนึ่งฉิ้น อรมุต 3. นายฉิว ทิพย์วาริ 4. หนึ่งช่วง ถิ่นทสระ 5. นายถวิล กำเหนิดผล 6. หนึ่งบุญธรรม เทอดเกียรติชาติ 7. หนึ่งปกรณ์ ไชรัตน์ 8. หนึ่งประทีน บัวทอง 9. นายแปลก มนตรี 10. นายพ่วง บุขรรัตน์ 11. นายวร ชูสกุล 12. หนึ่งสุภาพ ขุมขวง จากเอกสารและการสัมภาษณ์

1.2 วรรณกรรมหนึ่งตะลุงของชาวบ้านแถบลุ่มทะเลสาบสงขลา ที่มีการบันทึกแถบบันทึกเสียง และที่เป็นเอกสาร เท่าที่ผู้วิจัยสามารถจะรวบรวมได้ จำนวน 96 เรื่อง ได้แก่

1.2.1 วรรณกรรมหนึ่งตะลุงของหนึ่งกั้น ทองหล่อ จำนวน 10 เรื่อง คือ

- (1) แก้วกำบัง
- (2) ขอมคำ
- (3) คมในฝักรักในฝัน
- (4) จักรนรินทร์
- (5) น้ำใจแม่เลี้ยง
- (6) ผู้ชายไม่จริงผู้หญิงไม่แท้
- (7) พระทินวงศ์
- (8) ยอดกตัญญู
- (9) สังข์ศิลป์ชัย
- (10) แสงแก้วแสงทอง

1.2.2 วรรณกรรมหนึ่งตะลุงของหนึ่งฉิ้น อรมุต จำนวน 43 เรื่อง คือ

- (1) ก่อนตะวันจะลับฟ้า
- (2) กามเทพลวง
- (3) ครุบ้านนอก

- (4) คัมภีร์คำ
- (5) คู่รักคู่แค้น
- (6) ฆาตกรเหนือเมฆ
- (7) จำเลยรัก
- (8) จำเลยลึกลับ
- (9) ดอกฟ้าละอองดิน
- (10) คัชเนียง
- (11) แคนอนินิหารีย์
- (12) คู่กัดคาทอง
- (13) ทายาทพระยาภู
- (14) เทพธิดาดง
- (15) นื่องแก้ว
- (16) นางในฝัน
- (17) พรสวรรค์
- (18) เพลิงพยับบาท
- (19) เพื่อนแก้วเมียขวัญ
- (20) มหาราชกำสรวล
- (21) มัจจุราชเล่นกล
- (22) มัจจุราชสายน้ำผึ้ง
- (23) มัดติกา
- (24) ม่านมลทิน
- (25) ยอดกตัญญู
- (26) แรงอธิษฐาน
- (27) ลูกหลงแม่
- (28) วงศ์ไพรวัน
- (29) วงศ์อมรินทร์
- (30) เสวตฉัตรล้านนา
- (31) เสวตฉัตรเวียงจันทน์
- (32) สวรรค์บันดาล
- (33) สัจจะกับความรัก

- (34) สามพี่น้องฝาแฝด
- (35) สามมงกุฏ
- (36) สายเลือดขัตติยา
- (37) สายเลือดลึกลับ
- (38) สิงหาราชมัตรียศีก
- (39) สุพรรณนิการ์
- (40) เสียแรงรัก
- (41) แสงวาริน
- (42) อภินิหารีย์พระสุริยาเทพ
- (43) อภรรพณ์สาท

1.2.3 วรรณกรรมหนังสือของนายฉวี ทิพย์วาริ จำนวน 6 เรื่อง คือ

- (1) เกลือจิมเกลือ
- (2) งามสิงห์
- (3) ยอดกตัญญู
- (4) แรงสายเลือด
- (5) สิงหาราชใจสิงห์
- (6) หยกสิงห์ปกาศิต

1.2.4 วรรณกรรมหนังสือของนางช่วง อินทสระ จำนวน 2 เรื่อง คือ

- (1) นางสาวกลิ่นพยอม
- (2) นางสาววไย

1.2.5 วรรณกรรมหนังสือของนายฉวีล กำเนิดผล จำนวน 2 เรื่อง คือ

- (1) น้ำใจแม่
- (2) ฟองสมุทร

1.2.6 วรรณกรรมหนังสือของนางบุญธรรม เทอดเกียรติชาติ จำนวน 2 เรื่อง

คือ

- (1) ชีวิตปฏิวัติ
- (2) มิติมืดของมายา

1.2.7 วรรณกรรมหนังสือของนางปกรมภ์ ไชยรัตน์ จำนวน 4 เรื่อง คือ

- (1) คำชีวิต
- (2) จักรนรินทร์

- (3) คาบแสงฟ้า
- (4) แผ่นดินเดือด

1.2.8 วรรณกรรมหนังสือของหนังสือประทีน บัวทอง จำนวน 5 เรื่อง คือ

- (1) กมในฝักดำไม้ซีกออกไม่เห็น
- (2) โจรจำเป็น
- (3) หัวแก้วเมียขวัญ
- (4) วงเวียนชีวิต
- (5) ยานิสงส์ศีลห้า

1.2.9 วรรณกรรมหนังสือของนายแปลก มนตรี จำนวน 5 เรื่อง คือ

- (1) คนเหนือคน
- (2) ความจริงไม่หนีความจริง
- (3) ปัญหาชีวิต
- (4) ปัญหาพหรม
- (5) หลงชาติ

1.2.10 วรรณกรรมหนังสือของนายพ่วง บุขรรัตน์ จำนวน 12 เรื่อง คือ

- (1) คนดีศรีแผ่นดิน
- (2) ดื้อคำสาป
- (3) นักรักนักรบ
- (4) บุกแดนมหัศจรรย์
- (5) บุญนำกรรมพา
- (6) พระยุพราชของปวงชน
- (7) มารชีวิต
- (8) ร่มโพธิ์แก้ว
- (9) รักนิรันดร
- (10) รักในเรือนทาส
- (11) สามแผ่นดิน
- (12) อุณรุท

1.2.11 วรรณกรรมหนังสือของนายวร ชุสกุล จำนวน 1 เรื่อง คือ

- (1) บารมีแสงธรรม

1.2.12 วรรณกรรมหนังสือของหนังสือภาพ ชุมยวง จำนวน 2 เรื่อง คือ

- (1) มนตร์อาถรรพณ์
- (2) โอรสนอกบัลลังก์

1.2.13 วรรณกรรมหนังสือของชาวบ้านแถบลุ่มทะเลสาบสงขลา จำนวน 2 เรื่อง คือ

- (1) บทเกี่ยวจ้อ จำนวน 100 บท
- (2) บทปราชญ์น้ำบท จำนวน 50 บท

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา

จะศึกษาในขอบเขตต่อไปนี้

2.1 ประวัติชาวบ้านผู้แต่งวรรณกรรมหนังสือแถบลุ่มทะเลสาบสงขลา

- 2.1.1 ชาตภูมิ
- 2.1.2 การศึกษา
- 2.1.3 การเล่นหนังสือและการเขียนบทหนังสือ
- 2.1.4 เกียรติคุณ

2.2 ภูมิปัญญาชาวบ้านแถบลุ่มทะเลสาบสงขลาที่ปรากฏในวรรณกรรมหนังสือ

2.2.1 ภูมิปัญญาด้านการใช้ภาษา

- (1) ภูมิปัญญาด้านการใช้คำ
- (2) ภูมิปัญญาด้านการใช้สำนวนโวหาร

2.2.2 ภูมิปัญญาด้านการประพันธ์

- (1) การเลือกใช้รูปแบบคำประพันธ์
- (2) การเลือกใช้คำที่มีเสียงล้าจังหวะที่เหมาะสม
- (3) การใช้การบรรยายและการพรรณนาที่กระชับและบ่งบอกนัยการ

2.2.3 ภูมิปัญญาด้านการสอน

- (1) กลวิธีสอน
- (2) สิ่งที่สอน

2.2.4 ภูมิปัญญาด้านการสร้างอารมณ์ขัน

- (1) กลวิธีสร้างอารมณ์ขัน

2.2.5 ภูมิปัญญาด้านอื่น ๆ

- (1) ภูมิปัญญาด้านความเชื่อ
- (2) ภูมิปัญญาด้านการตัดและต่อเรื่อง
- (3) ภูมิปัญญาด้านการใช้สัญลักษณ์
- (4) ภูมิปัญญาด้านการประยุกต์

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้กำหนดเกณฑ์ และดำเนินการวิจัยตามลำดับขั้นตอนดังนี้

1. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ในประเด็นที่จะวิจัยจากแหล่งเอกสาร แหล่งต่าง ๆ
2. สํารวจและคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างชาวบ้านแถบลุ่มทะเลสาบสงขลาโดยใช้เกณฑ์ดังนี้
 - 2.1 เป็นผู้เกิดและเจริญเติบโตในแถบลุ่มทะเลสาบสงขลา
 - 2.2 มีอายุตั้งแต่ 40 ปีขึ้นไป
 - 2.3 มีความรู้เกี่ยวกับหนังตะลุงเป็นอย่างดี
 - 2.4 สามารถแสดงหนังตะลุงหรือเขียนบทหนังตะลุงได้
 - 2.5 มีผลงานปรากฏเป็นที่รู้จักแพร่หลาย โดยเฉพาะในกลุ่มผู้สนใจหนังตะลุง
3. สํารวจและรวบรวมข้อมูล ประวัติผู้แต่งวรรณกรรมหนังตะลุง แถบลุ่มทะเลสาบสงขลา จากเอกสาร จากการสัมภาษณ์เจ้าตัว และจากการสัมภาษณ์บุคคลใกล้ชิด
4. สํารวจและรวบรวมข้อมูลวรรณกรรมหนังตะลุงแถบลุ่มทะเลสาบสงขลา ทั้งที่เป็นเอกสารและแถบบันทึกเสียงจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ดังนี้
 - 4.1 ชมรมหนังตะลุงจังหวัดสงขลา วัฒนํ้ากระจาย ศักดิ์นํ้ากระจาย จังหวัดสงขลา
 - 4.2 สถาบันทักษิณคดีศึกษา ตำบลอ่าวทราย อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา
 - 4.3 ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดพัทลุง โรงเรียนสตรีพัทลุง อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง
 - 4.4 ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดสงขลา สถาบันราชภัฏสงขลา อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา
 - 4.5 บ้านหนังฉิ่น อรมุต บ้านเลขที่ 116 หมู่ที่ 3 ตำบลสะทิงหม้อ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา
 - 4.6 บ้านนายถิว ทิพย์วาริ บ้านเลขที่ 69/1 หมู่ที่ 8 ตำบลเกาะใหญ่ กิ่งอำเภอกระแสสินธุ์ จังหวัดสงขลา

4.7 บ้านหนังช่วง อินทสระ บ้านเลขที่ 31 หมู่ที่ 4 ตำบลควนรู อำเภอรัตภูมิ จังหวัดสงขลา

4.8 บ้านนายอวิฬ กำเหนิดผล บ้านเลขที่ 144 หมู่ที่ 2 ตำบลพะวง อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา

4.9 บ้านหนังนครินทร์ ชาทอง บ้านเลขที่ 33/12 หมู่ที่ 5 ตำบลบ้านพรุ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

4.10 บ้านหนังบุญธรรม เทอดเกียรติชาติ บ้านเลขที่ 112 หมู่ที่ 6 ตำบลทรายขาว อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช

4.11 บ้านหนังปกรณ์ ไชยรัตน์ บ้านเลขที่ 59 หมู่ที่ 4 ตำบลคลองหลา กิ่งอำเภอคลองหอยโข่ง จังหวัดสงขลา

4.12 บ้านหนังประทีน บัวทอง บ้านเลขที่ 121 หมู่ที่ 1 ตำบลหัวไทร อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช

4.13 บ้านนายเปลก มนตรี บ้านเลขที่ 50 ถนนศรีสุดา อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา

4.14 บ้านนายพ่วง บุษรรัตน์ บ้านเลขที่ 34 หมู่ที่ 1 ตำบลโดนดั่ว อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง

4.15 บ้านนายวร ชูสกุล บ้านเลขที่ 31/1 หมู่ที่ 4 ตำบลแม่ทอม กิ่งอำเภอบางกล่ำ จังหวัดสงขลา

4.16 บ้านหนังสุภาพ ชุมยวง บ้านเลขที่ 39 ถนนสระเกษ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา

5. คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างวรรณกรรมหนึ่งตระกูล โดยใช้เกณฑ์ซึ่งเรียงลำดับความสำคัญดังนี้

5.1 เป็นวรรณกรรมที่ปรากฏเป็นเอกสาร

5.2 เป็นวรรณกรรมที่ปรากฏเป็นแถบบันทึกเสียง

5.3 เป็นวรรณกรรมที่มีเนื้อเรื่องสมบูรณ์

5.4 เป็นวรรณกรรมที่เป็นที่รู้จักแพร่หลาย โดยเฉพาะในกลุ่มผู้ที่สนใจหนึ่งตระกูล

6. ถอดแถบบันทึกข้อมูล

7. นำข้อมูลจากแถบบันทึกเสียงและจากเอกสารทั้งหมดมาจัดระบบและวิเคราะห์ตามขอบเขตที่ได้กำหนดไว้

8. เสนอรายงานผลการศึกษา โดยการพรรณนาวิเคราะห์

9. สรุปอภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. เอกสารที่เกี่ยวกับภูมิปัญญาชาวบ้าน

ในระยะเวลา 20 ปีนี้ (พ.ศ. 2529-พ.ศ. 2539) มีนักวิชาการทางภาษาและวัฒนธรรมหลายท่าน ได้สนใจศึกษาค้นคว้าอธิบายเกี่ยวกับ ปัญญา ภูมิปัญญา และภูมิปัญญาชาวบ้านดังนี้

พระเทพเวที (ประยูรค์ ปยุตโต) อธิบายความหมายของปัญญาไว้หลายแห่ง ดังนี้ ปัญญา แปลว่า ความรอบรู้ ความรู้ทั่ว คือ รู้ทั่วถึงความจริง รู้ตรงตามความเป็นจริง รู้เหตุรู้ผล รู้ดีรู้ชั่ว รู้ถูกรู้ผิด รู้ควรไม่ควร รู้คุณรู้โทษ รู้ประโยชน์ มิใช่ประโยชน์ รู้เท่าทันสังขาร รู้องค์ประกอบ รู้เหตุปัจจัย รู้ที่ไปรู้ที่มา รู้ความสัมพันธ์ ระหว่างสิ่งทั้งหลาย รู้ตามความเป็นจริง รู้ต้องแท้ เข้าใจต้องแท้ รู้เข้าใจสภาวะ รู้คิด รู้พิจารณา รู้วินิจฉัย รู้จักจัดการหรือดำเนินการอย่างไร ๆ¹

ปัญญา คือ “รู้เข้าใจ รู้คิด รู้วินิจฉัย รู้ที่จะแก้ปัญหา รู้ที่จะสร้างสรรค์จัดทำดำเนินการให้สำเร็จ”²

ปัญญา คือ “ความรู้ เข้าใจ และใช้ความรู้เป็น”³

พัทธา สายหู สรุปสาระ “ภูมิปัญญา” “ชาวบ้าน” และ “ชุมชน” ไว้ดังนี้

ภูมิปัญญา คือ “ความรู้ความคิดที่ได้สั่งสมไว้”⁴

ชาวบ้าน คือ “คนธรรมดาหรือสามัญชน”⁵

¹ พระเทพเวที (ประยูรค์ ปยุตโต) . พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ . 2529 . หน้า 22-23.

² พระเทพเวที (ประยูรค์ ปยุตโต) . เพื่ออนาคตของการศึกษาไทย . 2531 . หน้า 62.

³ แหล่งเดิม.

⁴ พัทธา สายหู . “การพัฒนาวัฒนธรรมบนพื้นฐานภูมิปัญญาชาวบ้านและศักยภาพของชุมชน” ใน เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการเนื่องในการจัดงานมหกรรมวัฒนธรรมพื้นบ้านไทย'88 . 2533 . หน้า 330.

⁵ แหล่งเดิม.

ชุมชน คือ “กลุ่มคนที่อยู่ร่วมในบริเวณเดียวกัน และมีกิจกรรมปกติของชีวิตเกี่ยวข้องกับผูกพันกัน”¹

เสรี พงศ์พิศ ให้นิยาม “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” ไว้ว่า “ภูมิปัญญาชาวบ้าน คือ รากเหง้าแห่งชีวิตที่ประกอบด้วยองค์ความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับชีวิตที่บรรพบุรุษได้ถ่ายทอดมา”²

ประเวศ วะสี³ ให้นิยามความหมาย ลักษณะเด่นของภูมิปัญญาชาวบ้านและความสัมพันธ์ระหว่างภูมิปัญญา กับชุมชนว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน คือ ความรู้ดั้งเดิมของสังคมไทย เป็นความรู้ที่เกิดจากการสะสมประสบการณ์และการเรียนรู้ที่ยาวนาน มีลักษณะที่ประสมประสานและเชื่อมโยงกัน ภูมิปัญญาชาวบ้านจะสัมพันธ์แนบสนิทกับชุมชน ชุมชนที่เกิดขึ้นและดำรงอยู่มานานย่อมมีภูมิปัญญาของชุมชนหรือภูมิปัญญาของตนเองทั้งสิ้น

สามารถ จันทร์สุรย์⁴ ได้ศึกษาค้นคว้าจากเอกสารและศึกษาฐานสนทนากับปราชญ์ชาวบ้านและได้อธิบายความหมาย ลักษณะความสำคัญ ของภูมิปัญญาชาวบ้านและแนวทางการศึกษาและเผยแพร่ภูมิปัญญาชาวบ้านว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular Wisdom) หรือ ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) หมายถึง พื้นเพรากฐานของความรู้ของชาวบ้าน หรือความรู้ของชาวบ้านที่เรียนรู้และมีประสบการณ์สืบทอดกันมาทั้งทางตรง คือ ประสบการณ์ด้วยตนเอง หรือทางอ้อม คือ เรียนรู้จากผู้ใหญ่หรือความรู้สะสมที่สืบทอดกันมาหรือทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดได้เอง ที่นำมาใช้ในการแก้ปัญหา เป็นสติปัญญาเป็นองค์ความรู้ทั้งหมดของชาวบ้าน ทั้งกว้างทั้งลึก ที่ชาวบ้านสามารถคิดเองทำเอง โดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่แก้ปัญหาการดำเนินชีวิตในท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสม ภูมิปัญญาชาวบ้าน มีลักษณะประสมประสาน และสืบทอดจากอดีตสู่ปัจจุบันอย่างต่อเนื่อง ภูมิปัญญาชาวบ้าน จึงเป็นภูมิปัญญาที่สำคัญที่ช่วยเชื่อม

¹ พัทธา สายหู . “การพัฒนาวัฒนธรรมบนพื้นฐานภูมิปัญญาชาวบ้านและศักยภาพของชุมชน” ใน เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการเนื่องในการจัดงานมหกรรมวัฒนธรรมพื้นบ้าน ไทย’88 . 2533 . หน้า 330.

² เสรี พงศ์พิศ . “สภาพปัญหาและทางเลือกของชนบทไทย” ใน การสัมมนาทางวิชาการเรื่อง ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมและการพัฒนาชนบท . 2534 . หน้า 20.

³ ประเวศ วะสี . “การสร้างสรรค์ภูมิปัญญาไทยเพื่อการพัฒนา” ใน เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการเนื่องในการจัดงานมหกรรมวัฒนธรรมพื้นบ้านของไทย’88 . 2523 . หน้า 31.-54.

⁴ สามารถ จันทร์สุรย์ . “ภูมิปัญญาชาวบ้านคืออะไร” ใน เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการเนื่องในการจัดงานมหกรรมวัฒนธรรมพื้นบ้านไทย’88 . 2533 . หน้า 55-67.

ประสานอดีตกับปัจจุบัน ทำให้เกิดความมั่นคงและเจริญขึ้น แนวทางการศึกษาและเผยแพร่ ภูมิปัญญาชาวบ้านควรมีการดำเนินการ 6 ประการ คือ ทำความเข้าใจ เก็บรวบรวมข้อมูล ศึกษาค้นคว้าวิจัย ส่งเสริมเผยแพร่ สนับสนุนคืนภูมิปัญญาให้แก่ชาวบ้าน และประสานแผน เพื่อสร้างเครือข่ายการดำเนินงาน

สุริวงค์ พงศ์ไพบุลย์¹ อธิบายความหมายลักษณะ และคุณค่าของภูมิปัญญาชาวบ้าน ไว้ว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน คือ วิธีการจัดการ วิธีการชี้นำ และการริเริ่มเสริมต่อของนักปราชญ์ ในท้องถิ่นหรือในชุมชน ภูมิปัญญาชาวบ้านล้วนสั่งสมงอกงามขึ้นจากความรอบรู้ประสบการณ์ ผวนคว้ด้วยญาณทัศนะ เป็นรากฐาน ภูมิปัญญาชาวบ้านย่อมมีขึ้น เพื่อการปรับเปลี่ยนสภาพ ทรัพยากรและองค์ความรู้ ที่มีอยู่เดิมให้เพิ่มพูนคุณค่าขึ้นอย่างสอดคล้องประสาน และเหมาะสมกับ บริบทต่าง ๆ ของสังคมหรือชุมชนของคน ทั้งด้านระบบนิเวศ ทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากร บุคคลและทรัพยากรวัฒนธรรม รวมทั้งปัจจัยและข้อจำกัดทั้งหมดที่เผชิญอยู่ ภูมิปัญญา ชาวบ้านย่อมให้ผลสัมฤทธิ์ที่เกื้อประโยชน์ต่อกลุ่มชนมากกว่าปัจเจกชน สามารถขยายผลสืบ ส่งอย่างกว้างขวางและต่อเนื่อง คนส่วนใหญ่ของกลุ่มสามารถรับเอาภูมิปัญญานั้น ๆ เข้าสู่วิถี ดำเนินชีวิตได้อย่างมีระบบและมีพลัง ภูมิปัญญาชาวบ้านจึงไม่ใช่อภิปรัชญาที่สูงเหนือวิสัย ที่ชาวบ้านจะเอาประโยชน์ได้ ภูมิปัญญาชาวบ้านที่ทรงคุณค่ายิ่งและสืบทอดต่อกันยาวนานจะ ค่อย ๆ ซึมซาบเข้าสู่นิสัยการคิด และการกระทำจนกลายเป็นสามัญลักษณะเป็นขนบนิยมหรือ จริยวัตรปกติของคนรุ่นหลัง ๆ

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ² ได้จัดสัมมนาเรื่องภูมิปัญญาชาวบ้าน 4 ครั้ง โดยใช้ชื่อเรื่องแตกต่างกันไปดังนี้

ครั้งที่ 1 (พ.ศ. 2531) จัดที่จังหวัดสงขลาใช้ชื่อเรื่องว่า “แนวทางการส่งเสริมและเผยแพร่วัฒนธรรมพื้นบ้านไทย”

ครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2532) จัดที่จังหวัดอุบลราชธานีใช้ชื่อเรื่องว่า “วัฒนธรรมพื้นบ้าน : กรณีอีสาน”

ครั้งที่ 3 (พ.ศ. 2533) จัดที่จังหวัดนครราชสีมา ใช้ชื่อเรื่องว่า “ภูมิปัญญาชาวบ้าน”

¹ สุริวงค์ พงศ์ไพบุลย์ . ภูมิปัญญาชาวบ้านภาคใต้ . 2538 . หน้า 1-15.

² สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ . เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการเนื่อง ในการจัดงานมหกรรมวัฒนธรรมพื้นบ้านไทย'๙๑ . 2533 . หน้า คำนำ.

ครั้งที่ 4 (พ.ศ. 2534) จัดที่กรุงเทพมหานครใช้ชื่อเรื่องว่า “ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการดำเนินงานวัฒนธรรมและการพัฒนาชนบท”

2. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวรรณกรรมหนังตะลุง

มีหน่วยงานหลายแห่ง ผู้สนใจและนักวิชาการหลายคน ได้รวบรวมศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมหนังตะลุง ดังนี้

สำนักงานศึกษาธิการเขต 3¹ ได้ทำคู่มือการสอนวิชาชีพ วิชาหนังตะลุง 1 กล่าวถึงประวัติความเป็นมาของหนังตะลุง องค์ประกอบของหนังตะลุง คุณสมบัติของนายหนังตะลุง หลักการแสดงหนังตะลุง และยกตัวอย่างบทขับ บทพากย์ บทเจรจา อย่างละ 1 บท

สำนักงานศึกษาธิการเขต 3² ได้ทำคู่มือการสอนวิชาชีพ วิชาหนังตะลุง 2 กล่าวถึงความเป็นมา และความสำคัญของตัวตลก และให้ตัวอย่างบทตลกไว้ 36 บท บทปราชญ์น้ำบท บทฤๅณี บทพระอิศวร และ บทสมห็อง ไว้อย่างละ 1 บท

สุวิวงศ์ พงศ์ไพบุลย์³ ได้ศึกษาหนังตะลุงด้านประวัติ องค์ประกอบ ขนบนิยมของการแสดง คุณสมบัติของนายหนัง องค์ประกอบอื่น ๆ และได้ยกตัวอย่างบทหนังตะลุงไว้หลายบท เช่น บทปราชญ์น้ำบท บทพากย์ฤๅณี บทพากย์พระอิศวร บทยักษ์ บทเทวดา บทชมโถม บทชมป่า เป็นต้น

เฉลิม เวียงเดช⁴ ได้รวบรวมบทหนังตะลุงในอศิต เช่น บทปราชญ์น้ำบท บทเกี่ยวจอบ บทตั้งเมือง บทสอน บทเทวา บทพญาครุฑ บทยักษ์ บทชมนาง บทสมห็อง บทลา บทชมป่า บทสนทนาโต้ตอบ จากการสัมภาษณ์ นายหนังตะลุงจำนวน 10 คน และได้วิเคราะห์ว่า บทหนังตะลุงดังกล่าวให้ประโยชน์หลายประการทั้งด้านภาษา วัฒนธรรม สังคม เศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง

¹ สำนักงานศึกษาธิการเขต 3 . คู่มือการสอนวิชาชีพวิชาหนังตะลุง 1 . 2521 . หน้า 1-61.

² สำนักงานศึกษาธิการเขต 3 . คู่มือการสอนวิชาชีพวิชาหนังตะลุง 2 . 2522 . หน้า 1-55.

³ สุวิวงศ์ พงศ์ไพบุลย์ . หนังตะลุง . 2522 . หน้า 1-139.

⁴ เฉลิม เวียงเดช . บทหนังตะลุงดีเด่นในอศิต . 2524 . หน้า 1-139.

ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดสงขลาวิทยาลัยครูสงขลา¹ ได้พิมพ์รายงานการสัมมนาหนังสือ 14 จังหวัดภาคใต้ ครั้งที่ 1 ประกอบด้วยเอกสารประกอบการสัมมนา คำบรรยาย และคำอภิปรายต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับหนังสือ และได้รวบรวมบทหนังสือไว้จำนวน 40 บท เป็นบทเกี่ยวจอ 18 บท บทสอน 7 บทเทศา 1 บท บทตั้งเมือง 3 บท บทประพันธ์บท 5 บท บทชมโฉม 1 บท บทชมป่า 1 บท บทสมห้อง 1 บท บทยักษ์ 2 บท บทพญาครุฑ 1 บท

ชวน เพชรแก้ว² ได้ศึกษา วรรณกรรมหนังสือสมัยเก่า วรรณกรรมหนังสือสมัยใหม่ ความเปลี่ยนแปลงบางประการของวรรณกรรมหนังสือ ลักษณะของบทอสังกรย์ การใช้สัญลักษณ์ในบทอสังกรย์ บทอสังกรย์ในแง่สุนทรียะ สภาพสังคมที่ปรากฏ และได้ยกตัวอย่างวรรณกรรมหนังสือสมัยเก่าไว้ 1 เรื่อง บทประพันธ์บท 6 บท บทเกี่ยวจอ 2 บท บทตั้งเมือง 9 บท บทอสังกรย์ 20 บท

เกษม ขนานแก้ว³ ได้ศึกษาวรรณกรรมหนังสือของพ่วง บุษรารัตน์ ด้านรูปแบบและกลวิธีใช้คำประพันธ์ องค์ประกอบด้านเนื้อหา และวัฒนธรรมการใช้ภาษา พบว่ามีการใช้รูปแบบคำประพันธ์ 7 ชนิด คือ กลอนกลบทกบเดินด้อยหอย กลอนกลบทสะบัดสะบั้ง กลอนหก กลอนสี่ กลอนสามห้า กลอนลอกใหม่ กลอนแปด รูปแบบคำประพันธ์แต่ละชนิดมีลักษณะที่เหมาะสมกับเนื้อหา องค์ประกอบด้านเนื้อหามีลักษณะที่เหมาะสมทั้งด้านแนวคิด โครงเรื่อง ตัวละคร บทสนทนา ฉาก ด้านวัฒนธรรมการใช้ภาษา มีการใช้คำที่น่าสนใจ การใช้คำในโอกาสต่าง ๆ การใช้สำนวนที่น่าสนใจ

เกษม ขนานแก้ว⁴ ได้ศึกษากลวิธีสร้างบทกลอนหนังสือจากเอกสารวรรณกรรมหนังสือ 12 เล่ม และบทหนังสือ 28 เรื่อง พบกลวิธีสร้างบทกลอน 25 วิธี คือ หักมุม ใช้ภาษาผิด ใช้คำพวน ใช้คำ 2 แฉ่ง 2 มุม ฟังไม่ได้ศัพท์จับมากระเดียด หุยโวไ้อวด ตีความประสพการณ์ผิด ส้อเลียนบุคคลและสังคม หุคสอดเสือกเล่นดิน ฉลาดแกมโกง เปรียบเทียบ

¹ ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดสงขลาวิทยาลัยครูสงขลา . รายงานการสัมมนาหนังสือ 14 จังหวัดภาคใต้ครั้งที่ 1 . 2528 . หน้า 1-217.

² ชวน เพชรแก้ว . วรรณกรรมหนังสือ . 2529 . หน้า 1-165.

³ เกשמ ขนานแก้ว . วิเคราะห์วรรณกรรมหนังสือของพ่วง บุษรารัตน์ . 2532 . หน้า 157-538.

⁴ เกשמ ขนานแก้ว . กลวิธีสร้างบทกลอนหนังสือ : ศึกษาจากวรรณกรรม . 2534 . หน้า 1-241.

ข้ามทับ ล้อคนไทยมุสลิมที่ทำผิดบทบัญญัติทางศาสนาอิสลาม สัญชานไร้สารูป ให้ผู้อ่านคิดถึง
สิ่งที่ปกปิดที่คนสนใจอยู่แล้ว แก้วตัวไปแบบน้ำขุ่น ๆ เห็นบนแนมประเทศประชัน กิณปุณร้อน
ห้อง ฉลาดแกมโกง ล้อคนตะกตะเห็นแก่กิน ล้อคนจีนที่พูดภาษาไทยไม่ชัด เล่นคำเล่นภาษา ใช้
ตรรกวิทยา หนามบ่งหนาม เกลือจิ้มเกลือ เถาเรื่องเกินจริงเกินเชือก ใช้วิธีประสมประสาน

พงศ์พันธุ์ ทินนิมิตร¹ ได้วิเคราะห์วรรณกรรมหนังสือของหนังสือกัน ทองหล่อ
ในด้านองค์ประกอบของวรรณกรรม กลวิธีถ่ายทอดวรรณกรรมและสภาพสังคมและวัฒนธรรม
ที่ปรากฏ ผลการศึกษาวิเคราะห์สรุปได้ว่า วรรณกรรมหนังสือจะมีโครงเรื่องแบบจักร ๆ
วงศ์ ๆ เนื้อเรื่องกล่าวถึงการออกไปเรียนวิชาและผจญภัยของเจ้าชาย และตอนหลังได้กลับไป
ครองเมืองหรือออกบวช ตัวละครมีหลากหลายและมีทั้งฝ่ายธรรมะและอธรรม บทสนทนาที่
ใช้จะบ่งบอกฐานะและนิสัยของตัวละคร จากส่วนใหญ่เป็นฉากจินตนาการที่สร้างแบบเหนือ
จริงและอุดมคติ แนวคิดส่วนใหญ่เป็นแนวคิดในพระพุทธศาสนา โดยเน้นแนวคิดเรื่องกรรม
และธรรมะชนะอธรรม ด้านกลวิธีถ่ายทอดวรรณกรรม มีการดำเนินเรื่องหลายแบบปะปนกัน
กลอนใช้กลอนสุภาพเป็นหลัก มีการกำหนดท่วงทำนองและลีลากลอนได้เหมาะสมงดงาม มี
การใช้ภาษาทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง มีการใช้คำสำนวน มีการใช้สร้างมุขตลกที่เหมาะสม
หลายวิธี สภาพสังคมและวัฒนธรรมที่ปรากฏมีทั้งคติ ความเชื่อ ค่านิยม สภาพความเป็นอยู่
ชนบประเพณี การเมืองและการปกครอง

บุญธรรม เทอดเกียรติชาติ² ได้ศึกษาสารัตถะจากบทกลอนและกลวิธีสร้างบทกลอน
ของนายหนังสือ 10 คณะ จำนวน 10 เรื่อง พบว่าสารัตถะที่ปรากฏ ได้แก่ สารัตถะที่เกี่ยว
กับปัจเจกชน สารัตถะที่เกี่ยวกับครอบครัว และสารัตถะที่เกี่ยวกับสังคม ส่วนกลวิธีสร้างบท
กลอน ได้แก่ การผูกเรื่องที่ได้รับเหตุผล กลับเป็นตรงข้าม ผูกเรื่องให้สับสนและอื่น ๆ การใช้
ศิลปะทางภาษา การล้อเลียนเสียดสีประชดประชัน และการใช้ภูมิหลังและบุคลิกของตัว
ละคร

¹ พงศ์พันธุ์ ทินนิมิตร . ชีวิตและผลงานวรรณกรรมหนังสือของหนังสือกัน ทองหล่อ . 2534 .
หน้า 1-449 .

² บุญธรรม เทอดเกียรติชาติ . ตลกหนังสือ : วิเคราะห์เรื่องหนังสือที่ผ่านรอบคัดเลือก
ในการประกวดทางสถานีวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทยรอบ 10 ภาคใหญ่ พ.ศ. 2530 . 2535 .
หน้า 1-57 .

เกษม ขนานแก้ว¹ ได้ศึกษา หลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในวรรณกรรม
หนังสือจากเอกสารวรรณกรรมหนังสือสูง 10 เล่ม และบทหนังสือสูง 49 เรื่อง พบหลัก
ธรรมในพระพุทธศาสนา 18 ประการ คือ พระรัตนตรัย ไตรสิกขา นิพพาน ขันติ ไสริจจะ หิริ-
โอตตปปะ กรรม อปมาทะ สัจจะ ความกตัญญูกตเวที เบญจศีล อกุศลมูล โสภณธรรม
สังคหวัตถุ ขราวาสธรรม พรหมวิหาร ไตรลักษณ์ ปฏิจจนูปบาท อริยสัง

สมภาค พจนปริชา² ได้ศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมหนังสือสูงของหนังสือประทีน บัว
ทอง ในค่านองค์ประกอบของวรรณกรรม กลวิธีถ่ายทอดวรรณกรรมและสภาพสังคมและ
วัฒนธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรม พบว่าวรรณกรรมหนังสือสูงจะมีโครงเรื่องแบบจักรๆ
วงค์ๆ เนื้อเรื่องจะกล่าวถึงการไปเรียนวิชาและเผชิญอุปสรรคของตัวเอง ก่อนจะได้กลับไป
ครองเมือง หรือออกบวช ตัวละครมีหลากหลายและมีทั้งมนุษย์ อมนุษย์ และมีทั้งฝ่ายธรรมะ
และอธรรม บทสนทนาจะเหมาะสมกับสภาพของตัวละคร มากส่วนใหญ่มักจะเป็นฉากในเมือง
และชนบท ด้านแนวคิดจะเน้นกฎแห่งกรรมและธรรมะชนะอธรรม ด้านกลวิธีถ่ายทอดวรรณ
กรรมมีการดำเนินเรื่องหลายแบบผสมกัน กลอนใช้กลอนสุภาพเป็นส่วนมาก มีการกำหนด
ท่วงทำนองและลีลากลอนที่ไพเราะงดงามมีการใช้ภาษาทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง มีการใช้คำ
สำนวนที่เหมาะสม มีกลวิธีสร้างมุขตลกแสบขลาดหลายวิธี สภาพสังคมและวัฒนธรรมที่ปรากฏ
มีทั้งค่านิยม สภาพชีวิตความเป็นอยู่ ประเพณี ความเชื่อ การเมืองและการปกครอง

เกษม ขนานแก้ว³ ได้รวบรวมบทปราชัยหน้าบทหนังสือสูงจากการสัมภาษณ์ ถอด
แถบบันทึกเสียงและเอกสารฉบับลายมือเขียน ได้บทปราชัยหน้าบทหนังสือสูง จำนวน 55 บท
และได้วิเคราะห์ความสำคัญและคุณค่าของบทปราชัยหน้าบทไว้ 5 ประการ คือ เป็นบทที่เป็น
ตัวแทนและตัวดำเนินเรื่อง เป็นบทที่สืบต่อและผสมผสาน เป็นบทที่บันทึกความเป็นมาของ
หนังสือสูงและสังคม เป็นบทที่บันทึกความเชื่อของนายหนังและสังคม และเป็นบทหนังสือสูง
ที่ไพเราะและดีงาม

¹ เกษม ขนานแก้ว . หลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในวรรณกรรมหนังสือสูง . 2536
หน้า 1-135.

² สมภาค พจนปริชา . ชีวิตและผลงานวรรณกรรมหนังสือสูงของหนังสือประทีน บัวทอง . 2537 .
หน้า 1-254.

³ เกษม ขนานแก้ว . บทปราชัยหน้าบทหนังสือสูง . 2538 . หน้า 1-183.

เกษม ขนานแก้ว¹ ได้ศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้านภาคใต้ ที่ปรากฏในบทเกี่ยวจอนั่ง ตะลุง โดยจำแนกภูมิปัญญาเป็น 3 ด้าน คือ ด้านภาษา ด้านการสอนและด้านอื่น ๆ พบว่าด้าน ภาษาปรากฏภูมิปัญญาทั้งด้านการใช้คำ คือ การเล่นคำเล่นสัมผัส การเล่นคำพวน การเลือก สรรคำ การใช้สำนวน คือ การใช้อุปมา การใช้อุปลักษณ์ การใช้อดีพจน์ ด้านการสอนมีทั้ง กลวิธีสอน คือ การสอนโดยตรง การสอนโดยอ้อมของเก่า การสอนโดยนำเคาวิสัยหรือธรรมคา โลกมาอ้าง และสิ่งที่สอน คือ ปรัชญาชีวิต วิสัยและธรรมคาโลก คุณธรรมและจริยธรรม และความภาคภูมิใจในศิลปวัฒนธรรมของตน ภูมิปัญญาด้านอื่น ๆ มีทั้งภูมิปัญญาด้านความเชื่อ ซึ่งมีทั้งความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติและความเชื่อในหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ภูมิปัญญา ด้านการสร้างอารมณ์ขัน จึงใช้กลวิธีใช้คำ ๓ แห่ง 2 มุม และภูมิปัญญาด้านการเชื่อมความ ซึ่งมี ทั้งการเชื่อมความโดยยกวิสัยหรือธรรมคาโลกมาอ้าง แล้วสรุปสิ่งที่เกิดขึ้นว่าเป็นหรือไม่เป็น เช่นนั้น และการเชื่อมความ โดยการเปรียบเทียบสิ่งที่มีลักษณะร่วมกันแล้วสรุปว่าแตกต่างกัน

โสภา สมณาใหญ่² ได้ศึกษารวบรวมบทหนึ่งตะลุงของหนังฉิ้น ธรรมโฆษณ์ จำนวน 26 เรื่อง ในด้านเนื้อหา รูปแบบและศิลปะการประพันธ์และภาพสะท้อนทางสังคม และวัฒนธรรม ผลการศึกษาสรุปได้ว่าวรรณกรรมหนึ่งตะลุงของหนังฉิ้น ธรรมโฆษณ์ มีองค์ประกอบ ด้านเนื้อหา เช่นเดียวกับนวนิยาย คือมีโครงเรื่องหลักและโครงเรื่องรอง มีแนวคิดที่ส่วนใหญ่ ได้รับอิทธิพลจากพระพุทธศาสนา มีตัวละครที่หลากหลายตัวละครที่เด่น คือ ตัวตลก มีฉาก และบรรยากาศที่หลากหลายและเหมาะสม มีบทสนทนาที่บ่งบอกลักษณะนิสัยของตัวละคร และที่ช่วยให้เรื่องดำเนินไป ซึ่งมีทั้งที่เป็นร้อยแก้วและร้อยกรอง ด้านรูปแบบและศิลปะการ ประพันธ์ ส่วนใหญ่จะใช้กลอนแปด นอกจากนั้นก็ยังมีกลอนพิเศษอื่น เช่น กลอนสามห้า กลอน กลบท และกลอนพิเศษประกอบบ้าง มีการใช้คำที่ก่อให้เกิดอ دلงการทางเสียงและความหมาย และมีการใช้โวหารหลายประเภท ที่เด่น คือ อุปมา และอดีพจน์ ด้านภาพสะท้อนทางสังคม และวัฒนธรรม วัฒนธรรมที่ปรากฏ ได้แก่ ความเชื่อในหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ความ เชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติ ค่านิยมด้านต่าง ๆ การเมืองการปกครอง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นแบบ ราชาธิปไตย อาชีพประเพณี และการละเล่นพื้นบ้าน

¹ เกשמ ขนานแก้ว ภูมิปัญญาชาวบ้านภาคใต้ที่ปรากฏในบทเกี่ยวจอนั่ง . 2538 . หน้า 1-120.

² โสภา สมณาใหญ่ . ชีวิตและผลงานวรรณกรรมหนึ่งตะลุงของหนังฉิ้น ธรรมโฆษณ์ . 2538 . หน้า 1-260.

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สรุปได้ว่า สังคมไทยเริ่มสนใจและเห็นความสำคัญของภูมิปัญญาชาวบ้าน มีการรวบรวมค้นคว้าศึกษาวิจัย เรื่องภูมิปัญญาชาวบ้าน ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ในภาคได้มีการศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้านจากวรรณกรรม หนังสือต่างประภู แต่ก็ยังเป็นการศึกษาจากวรรณกรรมเฉพาะราย ยังไม่ปรากฏว่ามีการศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้านจากวรรณกรรมหนังสือที่เป็นภาพรวม

